

بررسی دلایل افت تحصیلی دانش آموزان

صابر شفیعی^۱، انور دوستی^۲

^۱ آموزگار ابتدایی استان ایلام، کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی (نویسنده مسئول)

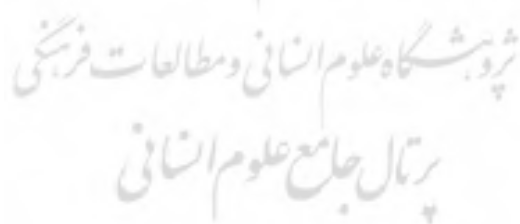
^۲ آموزگار چندپایه، استان ایلام، شهرستان سیروان، کارشناسی علوم تربیتی

saber.shafiee@yahoo.com

چکیده

مقاله حاضر از نوع مروری - کتابخانه ای است که با توجه به نظرات اندیشمندان و صاحب نظران در این حوزه نگاشته شده است. هدف از نگارش این مقاله افزایش آگاهی مربیان تعلیم و تربیت و افزایش حساسیت و توجه به موضوع افت تحصیلی دانش آموزان است. نتیجه این مقاله نشان می دهد که متأسفانه تمام نظام های آموزشی از جمله نظام آموزشی ایران گریبان گیر معضلی به اسم افت تحصیلی است که بعضی از عوامل آن شناخته شده و در جهت رفع آن نیز راهکارهایی ارائه شده است؛ اما این تمام حقیقت نیست بلکه این مهم نیازمند کارهای پژوهشی بیشتر و راهکارهایی عملی بهتر با پشتوانه علمی تر است.

واژه های کلیدی: افت تحصیلی، دلایل افت تحصیلی، دانش آموزان

مقدمه

یکی از آفت های بزرگ تعلیم و تربیت در هر نظامی، که همه ساله به میزان بسیار زیاد امکانات، منابع و استعداد های بالقوه انسانی و اقتصادی را تلف می کند و اثرات غیر قابل جبرانی را در ابعاد فردی واجتماعی به جا می گذارد پدیده افت تحصیلی است. به همین دلیل است که یکی از ملاک های عدم موفقیت هر نظام آموزشی را میزان افت تحصیلی در آنها می دانند. امروزه مسئله افت تحصیلی گریبان گیر کلیه نظام های آموزشی است و به لحاظ ارتباطی که اساساً جریان تعلیم و تربیت با دیگر نهادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دارد افت تحصیلی نیز از ابعاد مختلف مورد بررسی و مطالعه پژوهشگران قرار می گیرد (دیزجی، ۱۳۶۹).

برای افت تحصیلی تعاریف فراوان و متعددی ارائه شده است. در برخی مطالعات افت را به معنی هر گونه اختلالی که در روند تحصیل دانش آموزان پدید می آید (آهنچیان، ۱۳۸۵)، یا مفهومی که مقصود از آن کاهش عملکرد دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطح نامطلوب است (گلشن فومنی، ۱۳۷۵)، و یا معضلی که در غالب جنبه ها ک مختلف چون غیبت مکرر از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، کیفیت نازل تحصیلی و کسب محفوظات به جاک معلومات ظاهر می گردد (الهام پور، ۱۳۸۴)، تعریف شده است. به اعتبارت می توان افت را به دو دسته کمی و کیفی تقسیم کرد. افت کمی عبارت است از درصدی از دانش آموزان یک دوره ی آموزشی که به سبب مردود شدن یا ترک تحصیل نتوانسته اند آن دوره را با موفقیت بگذرانند. افت کیفی عبارت است از نارسایی در رسیدن به اهداف تعیین شده و یا عدم تحقق بخشی از این اهداف (بیابانگرد، ۱۳۸۲).

چهار جنبه مهم افت تحصیلی از دیدگاه (نریمانی، ۱۳۷۱)، عبارتند از:

- ۱- **غیبت مطلق از مدرسه** : که علت آن می تواند فقر مالی، عدم دسترسی به مدرسه، فقدان آموزشگاه و معلم به ویژه در روستاها و نقاط محروم و جهل والدین در ارتباط با لزوم وجوب فرستادن فرزندانشان به مدرسه برخی از علل آن می باشد.
- ۲- **ترک تحصیل قبل از موعد مقرر** : بسیاری از دانش آموزان در حین تحصیل به دلایل چندپس از سپری ساختن یک دوره تحصیلی، ترک تحصیل می کنند.
- ۳- **تکرار پایه تحصیلی** : تعدادی از دانش آموزان به علت نارسایی های فراوان در برخی پایه ها مردود شده و پایه مزبور را تکرار می کنند. از نظر اقتصادی مردود شدن سبب تکرار پایه می شود که هزینه سنگینی در بر دارد.
- ۴- **کیفیت نازل تحصیلات** : نظام آموزش و پرورش قبل از انقلاب اسلامی غیر فعال و مبتنی بر محفوظات بوده است. بدین معنی که معلم تمامی فعالیت های آموزشی را به عهده داشته و دانش آموز یک شنونده به تمام معنا است و در نتیجه دانش آموزان هیچ وقت تلاشی براه یادگیری فهم عمیق از خود نشان نمی دهند. این نوع آموزش را آموزش کورکورانه و یا طوطی وار می گویند. در این روش آنچه فرد می آموزد بدون ادراک و تطبیق با وضعی است که نیاز به تغییر رفتار دارد و اساساً تغییر رفتار در وی حاصل نمی شود و در یک کلام به وی بینش دست نمی دهد.

بیان مسئله

از آن جا که نیروی انسانی ارزنده ترین سرمایه هر کشور است، پیشرفت و بالندگی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هر کشور در گرو تربیت نیروی متخصص و نهایتاً رشد علمی و افزایش سطح آگاهی افراد آن جامعه خواهد بود. از این رو افزایش کیفیت نظام آموزشی به عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورها محسوب می شود (رحیمی پردنجبانی و همکاران، ۱۳۹۱).

یکی از مشکلات شایع نظام های آموزشی در بسیاری از کشورهای جهان، پدیده افت تحصیلی است. این مشکل از دیرباز گریبان گیر نظام آموزشی کشور ما نیز بوده است. کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارت های سنگین اقتصادی و فرهنگی حاصل از آن مستلزم تحقیقات و پژوهش های گسترده ای در این زمینه است. برای پیدا کردن علل یک مشکل به ویژه مشکلات انسانی و اجتماعی تنها نمی توان به یک علت بسنده کرد زیرا پدیده ها ک اجتماعی همانند یک زنجیره با یکدیگر پیوند دارند و در به وجود آمدن یک مشکل دخیل هستند. بنابراین برای یافتن علل افت تحصیلی باید مسائل گوناگون مورد توجه قرار گیرد (بیابانگرد، ۱۳۸۲).

افت تحصیلی دانش آموزان نه تنها باعث اتلاف وقت و هزینه های جاری آموزش و پرورش می شود بلکه باعث ایجاد مسائل و مشکلات روحی - روانی، خانوادگی و اجتماعی برای دانش آموزان نیز می گردد، بر پایه مطالعات انجام شده این مشکل هر ساله در حال افزایش بوده به گونه ای که بسیاری از دانش آموزان نمی توانند از عهده محتوای آموزشی مدون برآمده و یا آنها را در موعد مقرر به اتمام رسانند. افت تحصیلی یا ترک تحصیل دانش آموزان، نه به عنوان یک مشکل شخصی، بلکه به عنوان یک مشکل اساسی اجتماعی مطرح بوده، باید برای حل این مشکل گام های اساسی برداشت، زیرا مسایل ناشی از آن در آینده گریبان گیر جامعه خواهد شد (رحیمی پردنجبانی و همکاران، ۱۳۹۱).

اهمیت و ضرورت تحقیق

نظام آموزشی هر کشور دارای سیر تکاملی ویژه ای است که تحت تأثیر عوامل تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مسائل خاص فرهنگی آن کشور قرار دارد. به اعتقاد صاحب نظران یکی از بهترین روش ها برای ایجاد و حفظ نظام آموزشی خوب، تربیت افراد کارآمد و متخصص است. شرایط و اوضاع حال و آینده افراد جامعه باعث گردیده تا دانش آموزان همانند سایر اقشار جامعه مسئولیت های بیشتر و سنگین تری به عهده بگیرند. مدارس به عنوان مراکز تفکر و تولید دانش وظیفه تربیت نیروی انسانی متخصص و پاسخگو به نیازهای حال و آینده جامعه را بر عهده دارند. از این رو افزایش کیفیت نظام آموزشی به عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورها محسوب می شوند (برنستین^۱، ۱۹۹۱).

مسئله افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش یکی از مهم ترین مسائل نظام های آموزش و پرورش در اغلب کشورها می باشد و منابعی که از این راه تلف می شود، خواه به صورت عمر انسانها باشد یا به صورت منابع مادی و مالی، هر سال رقم قابل

۱. Bernstin

توجهی را تشکیل می دهد. به طوری که بهبود کارایی نظام های آموزشی تا اندازه بسیار زیادی، موکول به جلوگیری از اتلاف و یا کاهش افت تحصیلی است (امین فر، ۱۳۶۷).

شکی نیست که جلوگیری از افت تحصیلی از نظر فردی و اجتماعی امرک لازم است؛ زیرا هر فرد در جامعه حق دارد که در حد استعداد خود از مواهب و امکانات آموزشی برخوردار شود. از این گذشته، این امر از اتلاف هزینه های به کار رفته برای آموزش و پرورش جلوگیری کرده و جامعه را از استعدادهای توانایی های یکایک افراد برخوردار می سازد. کوشش در راه شناخت و سپس پیشگیری و مقابله با عقب ماندگی های تحصیلی کودکان، به ویژه ساکنان مناطق محروم و حاشیه شهرها، از دیرباز در بسیاری از کشورهای غربی رواج یافته است. در سه دهه اخیر نیز نه تنها دولت ها خود را موظف به مقابله با این پدیده دانسته اند، بلکه بنیادهای اجتماعی به طور داوطلبانه روش های خاصی را برای مقابله با افت تحصیلی دانش آموزان تجربه کرده اند.

در ایران شکست تحصیلی نسبتاً رایج است و از همان سال اول ابتدایی گریبان گیر برخی از دانش آموزان می شود. تحلیل های آماری نشان می دهد که این پدیده در ایران نیز همانند سایر جوامع گزینشی است و همه طبقات اجتماعی به یک نسبت به آن مواجه نیستند (بازرگان، ۱۳۸۱).

تعریف افت تحصیلی

کلمه افت از نظر لغوی به معنی کاستی و نقصان می باشد (معین، ۱۳۸۰). صاحب نظران معتقدند منظور از افت تحصیلی، کاهش عملکرد تحصیلی و درسی دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطحی نامطلوب است. توجه به این تعریف نشان می دهد که مقایسه و سنجش سطح عملکرد تحصیلی قبلی و فعلی دانش آموز، بهترین شاخص افت تحصیلی است. آنها بیان می کنند که کاربرد اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان اقتصاددانان گرفته شده است و آنها آموزش را به صنعتی تشبیه می کنند که بخشی از سرمایه و مواد اولیه ای را که باید به محصول نهایی تبدیل شود، تلف نموده و نتیجه مطلوب و مورد انتظار را به بار نمی آورند (بیابانگرد، ۱۳۷۸).

از نظر افروز (۱۳۷۵)، زمانی می توان از افت تحصیلی صحبت کرد که فاصله قابل توجهی بین توان و استعداد بالقوه و توان بالفعل فرد در فعالیت های درسی و پیشرفت تحصیلی مشهود باشد.

بخشی (۱۳۶۹)، معتقد است افت تحصیلی به طور عام عبارت است از جنبه های مختلف شکست تحصیل که شامل غیبت مطلق از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر و تکرار پایه تحصیلی و نسبت میان سنوات تحصیلی دانش آموزان و سال های مقرر آموزشی، کیفیت نازل تحصیلات در مقایسه با آنچه که باید باشد و کسب محفوظات به جای معلومات که در زمان اندکی به فراموشی سپرده شود.

موسایی (۱۳۶۹)، نیز اعتقاد دارد افت تحصیلی یک مفهوم کلی است و باید آن را به بخش های اصلا به مدرسه نیامدن، مردود شدن، عدم رغبت و بی میل به مدرسه و مواد متفاوت تقسیم کرد.

افت تحصیلی عبارت است از نزول از یک سطح بالاتر به سطح پایین تر در تحصیل و آموزش. در بررسی افت تحصیلی، وضع مطلوب آن است که اطلاعاتی که اساس محاسبه افت را تشکیل می دهند از پرونده شخصی هریک از دانش آموزان استخراج شود. هرچند که در کشورهاک مختلف از این روش به عنوان کاری دشوار یاد شده است (امین فر، ۱۳۶۵).

امین فر معتقد است که بهتر است به جای افت تحصیلی اصطلاح «دلزدگی تحصیلی» را بکار گرفت.

بررسی اندیشه صاحب نظران در مورد افت تحصیلی

هربر آ هایمن^۲ جامعه شناس آمریکایی معتقد است که میان نظام ارزشی طبقات کارگر و سایر طبقات تفاوت هایی وجود دارد که به قرار زیر است:

- ۱- اعضای طبقه کارگر ارزش کمتری برای آموزش و پرورش قائل هستند و آن را وسیله ای برای پیشرفت نمی دانند.
- ۲- طبقه کارگر در مقایسه با طبقه متوسط عقیده دارند که فرصت کمتری برای پیشرفت دارند.
- ۳- هایمن نتیجه گیری می کند که فردی به طبقه پایین جامعه تعلق دارد موفقیت چندانی طلب نمی کند. زیرا می داند اگر خواستار موفقیت باشد نمی توان بدان دست یافت (به نقل از صفوی، ۱۳۶۵).

نظریه پرداز دیگری در این زمینه لوگان^۳ است. وی با توجه به متاثر شدن انگیزه های افراد از وضعیت اقتصادی اجتماعی و تاثیر انگیزه ها بر موفقیت یا شکست تحصیل بیان می کند، سطح آرزوهای دانش آموزان متعلق به یک خانواده کارگری کاملاً متفاوت است و همین تفاوت های کمی و کیفی به رغم وجود سطح توانایی ها و شخصیت برابر، به ایجاد شکست های تحصیلی در طبقات اجتماعی کم انگیزه تر و کم تشویق تر کمک می کند. در سطح اجتماعی بالا وضع خانواده برای دانش آموز هم یک نمونه و هم یک ایمنی حمایتی است. در مقابل دشواری های اجتناب ناپذیر تحصیلات دانشگاهی، خانواده های حائز آرزوهای سطح بالا متوقع هستند که فرزندانشان ارتقاء اجتماعی خود را بیابند و یا آن را پشت سر بگذارند. در نتیجه از آن حمایت می کنند، به تشویق آنها می پردازند و بالعکس، خانواده های در موقعیت اجتماعی فرهنگی پایین در برابر تحصیلاتی که کسب نکرده اند، احساس تلخ دست نیافتنی دارند که به فرزندان خویش نیز آن را منتقل می کنند و یا به راحتی می پذیرند که آنان نیز همین احساس را داشته باشند (لوگان، ۲۰۰۴).

گلاسر^۴ (۱۹۷۴)، نیز یکی از نظریه پردازانی است که در زمینه تاثیر اختلاف طبقاتی بر موقعیت تحصیل در تمام سطوح تحصیل به تحقیق پرداخته است. وی معتقد است با وجودی که شکست تحصیل در همه محله ها گسترده است اما فراگیری آن در محلات فقیر نشین بیشتر است. هرچند ممکن است شیوه های آموزشی دارای نقایص مشابهی در مناطق مختلف باشند ولی بدترین تاثیر این شیوه آموزش بر روی کودکان فقیر است.

۱. Herbert Himan

۲. Logal

۳. Gelaser

گزارش تساوی در امکانات که معمولا گزارش کلمن^۵ خوانده می شود بیان می کند که به وجود آوردن اصلاحات در کیفیت مدارس و امکانات آن بیشترین دگرگونی را در پیشرفت تحصیل محروم ترین کودکان به وجود خواهد آورد. وی بیان می کند جایی که متعلق به خانواده هایی است که محیط پیرامون شان نامطلوب است، آموزش و پرورش، ناقص و نارسا، منتهی به از دست رفتن انگیزه و یا حتی ضد انگیزه می شود. بدون داشتن انگیزه در تحصیل شکست می خورد. اما در مناطق ثروتمند، آنجا که افراد خانواده موفقند و محیط، انگیزه قوی برای موفقیت ایجاد می کند، نقص در آموزش و پرورش چندان منتهی به شکست نمی شود (گلاسر، ۱۹۷۴).

امین فر (۱۳۶۵)، در مقاله خود تحت عنوان افت تحصیلی یا ایتالاف در آموزش و پرورش می نویسد: در بسیاری از موارد افت تحصیلی اعم از مردودی یا ترک تحصیل یا دیگر انواع افت تحصیلی، مولود شرایط و عوامل خانوادگی کودکان، نوجوانان و جوانان است و هرچند این شرایط از دیگر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جدا نیست، اما چنین نیست که همیشه نامتناسب بودن شرایط خانوادگی نتیجه شرایط نامناسب اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیرون از خانه باشد. از طرف دیگر، وجود شرایط مادی و امکانات اقتصادی در منزل به تنهایی تامین کننده نیازهای افراد نیست. بلکه فراهم بودن شرایط امنیت روانی و عاطفی در خانه یک عامل قطعی براک جلوگیری از شکست تحصیلی است.

امین فر در ادامه همین موضوع می فرماید: نبودن پدر یا مادر یا هر دو، وجود اختلافات خانوادگی و جدایی والدین از یکدیگر وجود اعتیاد در منزل، فراهم بودن شرایط امنیت روانی و عاطفی را به شدت می کاهد و رابطه بسیار نزدیکی با مسائل و مشکلات آموزش و پرورش دانش آموزان، کجروی ها و افت تحصیلی آنان دارد. بیسوادی والدین عامل دیگری است که هم از نظر عدم درک وظایف مدرسه و تداوم حضور مرتب دانش آموزان و هم از نظر ناتوانی در کمک فکری و عمل به امور برنامه درسی دانش آموزان در منزل از پیشرفت مناسب تحصیلی فرزندان آنان می کاهد.

عوامل موثر بر افت تحصیلی

انگیزش تحصیلی

انگیزش از عوامل اصلی بروز رفتار است و می توان نیروی محرک فعالیت های انسان و عامل جهت دهنده او تعریف کرد. روان شناسان انگیزش را فرآیند درونی تعریف کرده اند که رفتار را در طول زمان فعال، هدایت و حفظ می کند (سماوی و همکاران، ۱۳۹۵).

استیرز و پورتر^۶ انگیزش را شامل سه عنصر اصلی می دانند که عبارتند از:

- ۱- **نیروهای فعال کننده**: نیروهایی در افراد هستند و باعث می شوند هر فرد رفتار مشخصی داشته باشد.
- ۲- **نیروهای هدایت کننده**: رفتار را به سوی چیزی هدایت می کنند. به عبارت دیگر انگیزش هدفدار است.
- ۳- **نیروهای تداوم دهنده**: انگیزش به رفتار انسانی که در جهت دستیابی به هدف فعال و هدایت شده است، نیرو بخشیده و به آن تداوم می دهد. محیط افراد، عامل اصلی در شدت و ضعف و جهت دادن به این نیرو هاست. پس

۱. Culman

۱. Stizer & Porter

انگیزش یعنی نیروها، سائق‌ها یا حالت‌های درونی که باعث می‌شود فرد، داوطلبانه، فعالیت‌هایی را شروع کرده و تا رسیدن به اهداف مشخصی ادامه دهد. بر اساس این تعریف انگیزش متأثر از عوامل درونی و بیرونی است (شیرازی، ۱۳۷۴).

از نخستین نظریه پردازانی که به نقش انگیزش در یادگیری آموزشگاهی اشاره کرد، بلوم^۷ است. الگویی که بلوم ارائه کرده است سه سازه علی دارد که عبارت است از: رفتارهای ورودی شناختی، رفتارهای ورودی عاطفی و کیفیت آموزش. بر طبق مطالعات بلوم، رفتارهای ورودی شناختی ۴۹ درصد واریانس پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند، در حالی که رفتارهای ورودی عاطفی تنها ۲۵ درصد پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند (گاگنی^۸، ۲۰۰۱).

یکی از مولفه‌های انگیزشی مرتبط با پیشرفت تحصیلی انگیزه پیشرفت است. انگیزه پیشرفت، سائق برای پیشی گرفتن بر دیگران، دست‌یابی به پیشرفت با توجه به ملاک‌ها که مشخص و تلاش جهت کسب موفقیت است. کسی که داری انگیزه پیشرفت است این تمایل را دارد که کارش را به خوبی انجام دهد و به صورت خودجوش به ارزیابی عملکرد خودش بپردازد. مطالعات و تحقیقات انجام شده در خصوص ارتباط بین انگیزه پیشرفت و عملکرد تحصیلی گویای ارتباط بین این دو متغیر می‌باشد (سیف، ۱۳۸۸).

مطالعات متعدد در روانشناسی تربیتی و یادگیری نشان می‌دهد که انگیزش با یادگیری آموزشگاهی ارتباط دارد، زیرا یادگیری فرآیند فعالی است که مستلزم کوشش عمدی و آگاهانه است. اگر دانش‌آموزی که توانایی بالایی دارد، هنگام مطالعه و یادگیری، توجه و تمرکز کافی نداشته باشد یا کوشش مؤثری از خود نشان ندهد، قادر به یادگیری نخواهد بود. برای اینکه دانش‌آموز بتواند از برنامه درسی حداکثر بهره را ببرد باید در کلاس، زمینه‌ای فراهم شود که در آن فراگیر به شرکت و درگیری در فعالیت‌های یادگیری برانگیخته شود (استیپک^۹، ۲۰۰۲).

افت تحصیلی با بی‌علاقگی به درس، رابطه نزدیکی دارد. دانش‌آموز ممکن است نداند چرا باید درس بخواند و اطلاعات درستی درباره دلیل درس خواندن و مطالعه به او داده نشده باشد. دانش‌آموز ممکن است احساس کند که درس خواندن برای مفید نیست و می‌تواند به کار مفید دیگری بپردازد. ممکن است دانش‌آموز در حالت افسردگی بسر برد. دانش‌آموزان افسرده معمولاً علاقه به درس و مطالعه ندارند و انگیزه مطالعه را از دست می‌دهند و تداوم افسردگی منجر به افت تحصیلی آنان می‌گردد (اتکینسون و هیلگارد^{۱۰}، ۱۹۸۳).

ضعف و بی‌میلی تحصیلی، دلیل بر بی‌استعدادی دانش‌آموز نیست و چه بسا علت‌های دیگری داشته باشد. از جمله اینکه، ممکن است دانش‌آموز در رشته‌ای تحصیل نماید که علاقه‌ای بدان رشته درسی نداشته باشد یا اصولاً استعدادش در کارهای دیگری باشد (حیدری، ۱۳۸۱).

۲. Bloom

۳. Gagne

۱. Stipek

۲. Atkinson & Hilgard

طی سال‌هاک گذشته نظریه‌های گوناگونی در زمینه انگیزش رشد کرده‌اند که از جمله آنها نظریه خودمختاری دسی و رایان است. این نظریه فرض می‌کند که در انسان تمایل ذاتی و درونی برای رفتار و یادگیری وجود دارد که یا توسط محیط پیرامون تشویق و حمایت می‌شود و یا بالعکس بر اثر بی‌توجهی، تضعیف می‌گردد. نظریه خودمختاری، انگیزش را به انگیزش درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تقسیم می‌کند. انگیزش درونی، مبتنی بر نیازهای ذاتی برای شایستگی و خودمختاری است و باعث می‌شود که انسان پیوسته در جستجو و تلاش برای غلبه بر چالش‌ها باشد و فعالیتی نظیر یادگیری به خاطر خشنودی و رضایت درونی انجام می‌شود. انگیزش بیرونی بدین معناست که فرد فعالیت را به خاطر نفس عمل انجام نمی‌دهد بلکه وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف دیگر نظیر جوایز و پاداش‌ها است و قسمت سوم که بی‌انگیزگی است در آن فرد بین رفتار و نتایج آن ارتباطی نمی‌یابد و علت رفتار را نیروهای خارج از کنترل خود می‌پندارد (دسی و رایان، ۲۰۰۰).

عوامل آموزشی موثر بر افت تحصیلی

علاوه بر مولفه‌ها و عوامل فردی فوق‌الذکر در برخی موارد افت تحصیلی تحت تاثیر عوامل و مولفه‌های آموزشی روی می‌دهد. تا آنجا که برخی معتقدند افت تحصیلی اساساً یک مشکل مدرسه‌ای است. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش راتر^{۱۱} و همکاران (۱۹۷۹)، مدرسه نقش با اهمیتی در بالا بردن رشد تحصیلی شاگردان دارد، حتی اگر شاگردان از آغاز، پیشرفت کم و مشکلات رفتاری داشته باشند. از آنجایی که این مشکل بسیار گسترده بوده و به کل جمعیت مدرسه و در تمامی سنین مربوط می‌شود به نظر می‌رسد که شناخت عوامل درون موقعیت مدرسه‌ای که موجب بروز مشکل می‌شوند، مهم باشند.

گاهی باید افت تحصیلی دانشجویان را در محیط آموزشی جستجو کرد. شیوه تدریس استاد، شرایط فیزیکی کلاس، ارزشیابی‌های نادرست از عملکرد دانشجویان و نیز مشکلات مربوط به نظام آموزشی در زمینه محتوای آموزشی، فقدان وسایل بهداشتی و آب و برق، وسایل گرمایشی و سرمایشی، انگیزه کم استادان به کار خود و عدم ارتباط متقابل بین استاد و دانشجو مشکلاتی در جهت یادگیرک ایجاد می‌کند. محیط آموزشی می‌تواند نقش مهمی در پیشرفت و افت تحصیلی دانشجویان داشته باشد (سیلوانا^{۱۲}، ۱۹۹۴).

فضا و امکانات آموزشی

محیط و جو حاکم بر یادگیری، از عوامل تأثیرگذار در فرایند یاددهی و یادگیری به شمار می‌رود (وارما و همکاران، ۲۰۰۵)، جو و محیط حاکم بر آموزش می‌تواند در هر عرصه یادگیری و یاددهی متفاوت باشد؛ به طوری که به استاندارد، نزدیک یا از آن دور شود. جو یا اتمسفر، تظاهری از برنامه‌ی درسی و به منزله روح و محیط حاکم بر دانشکده‌ها و برنامه آموزشی است. محیط یادگیری، یک تعیین‌کننده رفتاری و نمودار ادراک دانشجو از محیط پیرامون خود در عرصه یادگیری است (گن^{۱۳}، ۲۰۰۱).

۱. Rotter

۲. Silvana

۱. Genn

یادگیری، تعامل میان استاد و دانشجو است که منجر به تغییرات رفتارک نسبتاً دایمی و پایدار در دانشجو در سه حیطه دانش، مهارت و نگرش می شود. پس یادگیری فرایندک پیچیده است که زمینه و محیط حاکم بر آموزش در این فعالیت ها بی تأثیر نیست. در یک محیط آموزشی، طرح یک سؤال می تواند برای دانشجو تحقیرکننده و طرح همان سؤال در محیطی دیگر، می تواند چالش برانگیز و محرک یادگیری باشد (ریکولمه^{۱۴}، ۲۰۰۹).

فضا و امکانات و تجهیزات از جمله عوامل آموزشی تاثیرگذار در افت تحصیلی است. تراکم جمعیت در کلاس، فشردگی برنامه های درسی و کمک آموزشی و بعضاً دایر نبودن رشته های تحصیلی مورد علاقه، دوری زیاد محل تحصیل از محل سکونت، حتی رفت و آمد و ده ها مساله دیگر می تواند در بروز افت تحصیلی موثر باشد (افروز، ۱۳۷۵).

یافته های پژوهشی نشان داده که وجود تجهیزات آموزشی و امکانات رفاهی مناسب تاثیر مثبتی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارد (لوگان، ۲۰۰۴).

هرچند داشتن فضای آموزشی وسیع، شرط لازم در امر تعلیم است؛ اما به تنهایی کافی نیست. محیط آموزشی هدفمند، محیطی است که فرصت های متنوعی را برای تعامل با افکار و آرای گوناگون به وجود می آورد. یادگیری باید در محیطی صورتی گیرد که ارائه کننده فرصت های تازه و جدید برای هر فراگیر باشد. چنین محیطی باعث می شود تا یادگیرنده، خود و محیط اطرافش را با روش خود کشف کند. مسلماً چنین شرایطی می تواند برای معلمان نیز فرصت هایی را بیافریند تا راه های مختلف برخورد با فراگیران را بیابند (سیف، ۱۳۷۱).

کلید سازندگی و ارتقای هر جامعه ای در دست پرتوان جوانان آن جامعه است. اگر قرار باشد که بهترین و پیشرفته ترین قشر جامعه؛ یعنی دانشجویان جوان، محیط آموزشی خود را دلچسب ندانند، موضوعات درسی را مفید نشمارند و نوع روابط اساتید و پرسنل دانشگاه را دلپذیر ندانند، باید منتظر بود تا بلایی سخت بر روح و جان تعلیم و تربیت فرود آید و روح کاوشگر و کمال طلب دانشجویان تصریب شود. (زمانی و همکاران، ۱۳۸۲).

یکی از موضوعات مرتبط با برنامه ی آموزشی، تعداد دانش آموزان کلاس درس و یا گروه هایی است که می خواهند تحت آموزش قرار بگیرند. محققان در یک تجزیه و تحلیل از مطالعه در زمینه تعداد دانش آموزان کلاس، دریافتند که هر چقدر تعداد دانش آموزان افزایش پیدا می کند، پیشرفت تحصیلی کاهش می یابد (گلاس و اسمیت^{۱۵}، ۱۹۸۹).

۲. Riquelme

۱. Glass & Smith

نتیجه گیری

با توجه به مواردی که بیان شده متأسفانه افت تحصیلی گریبان گیر تمام نظام های آموزشی جهان از جمله کشور ایران شده است و اگر برای آن راه حلی پیدا نشود در آینده ای نه چندان دور تمام نظام آموزشی را همچون یک غده ی سرطانی در بر می گیرد. باید تمام برنامه ریزان و مجریان و تمام کسانی که به نحوی می توانند در نظام تعلیم و تربیت موثر باشند؛ باید تمام تلاش خود را برای حل این معضل بزرگ بکار گیرند تا راه خلاصی از این معضل را پیدا کنند.

بر اساس یافته های پژوهش، فضا و امکانات آموزشی نیز در کاهش افت تحصیلی دانش آموزان موثر است. می توان از طریق مطلوب نمودن فضا کلاس و کاهش تعداد دانش آموزان هر کلاس، استفاده از تجهیزات نوین آزمایشگاهی و کارگاهی و همچنین غنی کردن کتب موجود در کتابخانه زمینه کاهش افت تحصیلی دانش آموزان را ایجاد نمود. یافته های این پژوهش موید این است که نگرش خانواده نسبت به تحصیل با افت تحصیلی دانشجویان ارتباط معنادار دارد. می توان از طریق ایجاد هماهنگی بین دانشجو، اساتید و والدین در جهت بهبود وضعیت تحصیلی برگزاری جلسات با اولیاء دانشجویان زمینه ایجاد نگرش مثبت آنان در مورد تحصیل را فراهم نمود.

منابع

- آهنچیان، محمدرضا (۱۳۸۵). افت تحصیلی و رابطه آن با بنیادهاک فلسفی آموزش و پرورش، *مجله روان شناسی و علوم تربیتی، ویژه فلسفه تعلیم و تربیت*، شماره ۲
- اتکینسون، ریچارد، هیلگارد، ارنست. (۱۹۸۳). *زمینه روان شناسی اتکینسون و هیلگارد*، ترجمه براهنی و دیگران. تهران: انتشارات رشد (۱۳۶۸).
- افروز، غلامعلی. (۱۳۶۸). *روان شناسی تربیتی*، تهران: انتشارات اولیاء و مربیان کشور. الهام پور، حسین. (۱۳۸۴). عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز، *مجله روان شناسی و علوم تربیتی*. شماره ۱، ۶۸-۴۴.
- امین فر، مرتضی. (۱۳۶۵). افت تحصیلی با اتلاف در آموزش و پرورش، *فصلنامه تعلیم و تربیت*، شماره ۷
- امین فر، مرتضی. (۱۳۶۷). علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن، *فصلنامه تعلیم و تربیت*.
- بازرگان، زهرا. (۱۳۸۱). نگاهی دیگر به مساله افت تحصیلی و شیوه هاس موثر مقابله با آن در برخی از کشورهای پیشرفته، *فصلنامه تعلیم و تربیت*.
- بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۸۲). *روش های پیشگیری از افت تحصیلی تهران: سازمان انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران*
- حیدری، اکرم، حیدری، گیتی. (۱۳۸۱). *بلوغ مشکلات روانی دانش آموزان: افت تحصیلی*، قم: انتشارات موسسه آل البيت (ع).
- رحیمی پردنجانی، سجاده؛ حشمتی، هاشم، مقدم، زهرا. (۱۳۹۳). بررسی فراونی و عوامل موثر در افت تحصیلی دانشجویان ساکن خوابگاه دانشکده های پیراپزشکی و بهداشت دانشگاه علوم پزشکی

- گلستان در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰، فصلنامه - علمی دانشگاه علوم پزشکی تربیت حیدریه . شماره ۱، ۲۸-۱۶.
- زمانی، شمس، بهروز؛ فرج زادگان، زیبا؛ طبائیان، سیده مریم. (۱۳۸۲). اعضای هیئت علمی بالینی درباره آموزش مهارت های ارتباطی به دانشجو چگونه فکر میکنند؟ *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. شماره ۹، ۴۸-۴۴.
- سیف، دیبا، لطیفیان مرتضی و بشاش، لعیبا. (۱۳۸۵). رابطه خود نظم دهی انگیزش با راهبردها یادگیری و پیشرفت تحصیلی در درس ریاضی . *مجله روانشناسی* . شماره ۱، ۶۶-۵۵.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۷۱). *روانشناسی پرورشی (روان شناسی یادگیری و آموزش)*، تهران : انتشارات آگاه.
- صفوی، امان الله. (۱۳۶۵). اافت تحصیلی در ایالات متحده آمریکا و علل آن، *فصلنامه تعلیم و تربیت*. شماره ۷.
- فتحی آذر، اسکندر. (۱۳۷۲). عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی فراگیران کشورهای جهان سوم، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*. شماره ۲، ۱۲-۱۱۵.
- گلاسر، ویلیام. (۱۹۷۴). *مدارس بدون شکست*. (ترجمه حمزه ساوه (۱۳۷۳)). تهران : انتشارات رشد.
- Bernstein, B. (۲۰۰۱). "Pedagogy, symbolic control and identity (London, Taylor og Francis)."
- Deci, E. I., & Ryan, R.M. (۲۰۰۰). The "what" and "why" of Goal Pursuits: Human needs and the Self-determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, ۱۱, ۲۲۷-۲۶۸.
- Gagne , F.(۲۰۰۱). Mind-set and close relationship: When bias leads to(in) accurate predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*. ۸۱ , ۸۵-۹۶.
- Gecas, V., & Seff, M. (۱۹۹۰). Families and Adolescents: A review of the ۱۹۸۰s. *Journal of Marriage and the Family*. ۵۲.۹۴۱-۹۵۸.
- Genn, J.M. (۲۰۰۱). "AMEE Medical Education Guide No. ۲۳ (Part ۱): Curriculum, Environment, Climate, Quality and Change in Medical Education a Unifying Perspective". *Med Teach*. ۲۳: ۳۳۷-۳۴۴
- Logan, L. R. (۲۰۰۴). Factors that influence students academic performance. *Journal of College Student*. ۳۸.۲۳-۵۰.
- Stipek, D. J. (۲۰۰۲). *Motivation to learn: From theory to practice (۴th ed.)*, Boston: Allyn & Bacon .
- Varma, R.; E. Tiyagi & J.K. Gupta (۲۰۰۵). Determining the Quality of Educational Climate across Multiple Undergraduate Teaching Sites Using the Dreem Inventory. *BMC Med Educe*, ۲۱: ۸